

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	25.12.2019
Received / Makale Geliş	25.10.2019	Published / Yayınlanma	25.12.2019

1968 KUŞAĞI ROMANTİZMİNİN 52. YILINDA TOPLUMSAL, EKONOMİK VE SİYASİ DEĞİŞİMLER İLE SANATA YANSIMASI

SOCIAL, ECONOMIC AND POLITICAL CHANGES AND ITS REFLECTION ON ART IN THE 52nd ANNIVERSARY OF THE 1968 GENERATION ROMANCE

Öğr. Gör. Tunç PAKMAN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Televizyon ve Sinema Bölümü,
İstanbul / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-3629-400X

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1659>

Reference: Pakman, T. (2019). 1968 kuşağı romantizminin 52. yılında toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimler ile sanata yansımaları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(47), 4365-4382.

ÖZET

1960'larda dünya ve ulusal politikalar daha değişken hale dönüşerek büyük bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Geçmişten bugüne devrim ve savaşların birbiri ile bütünleşerek ilerlediği; tarihe yön veren siyasi ve felsefi dönüm noktalarının, bu hareketlerin neden sonuçlarıyla oluştuğu bilinmektedir. Dünyada birçok ülkeyi ilgilendiren olaylardan biri olan 1968 hareketleri de, gençlik hareketlerinden ziyade kültürel yaşamı derinden etkileyen toplumsal bir uyanış olarak yaşanmıştır. Bu dönem, bir dalga misali yayılan ve yeni açılımlarla birbirini etkileyen boyutlarda yayılarak hayalperest idealistlerin dönemini oluşturmuştur.

1968 devrim hareketleri özellikle işçileri, öğrencileri, sanatçıları ve toplumdaki orta katmanda bulunan herkesi etkileyerek bir kültür Rönesansı'nı oluşturmuştur. Bu yeniden doğuşla ortaya çıkan toplumsal istikrar ve mücadele 1968 devrim olaylarının gelişmesinde sonun başlangıcını da getirmiştir.

Çalışmada; 68 kuşağı romantikliğinin toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimler ile sanata yansımaları kimi zaman analitik kimi zaman ise yol gösterici olarak incelenmiştir. Bu bağlamda; 1968 kuşağı sanatın yerleşik kurallarına, tabulara ve dogmalara karşı bir uluslararası isyancı hayalperest hareketin kurulmasına yol açarak kendi içinde bölündüğü görülmüştür. Çalkantılı ve kırılmalı bir dönemi oluşturan 1968 kuşağı gençliği; politik ve düşünsel özgürlüğü sanatsal özgürlüğe dönüştürmekte büyük rol oynamıştır. Gençlik; iktidar karşısında siyasi söylemleri ele almış, sanatın her alanında karşı koymak adına direnişler göstermiştir. Modern politik sanat biçimlerini oluşturarak, toplumun aydınlanması için mücadele vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Romantik 68 Kuşağı, Devrimci Gençlik Hareketleri, Kültür ve Sanatın Toplumsal Değişimi,

ABSTRACT

In the 1960s, world and national policies became more volatile and formed a major turning point. From past to present, revolution and wars have been integrated and progressed; it is known that the political and philosophical milestones that shape history have been caused by the consequences of these movements. One of the events of many countries around the world, the 1968 movements, have been experienced as a social awakening that deeply affects cultural life rather than youth movements. This period formed the period of dreamer idealists by spreading in the dimensions that spread like a wave and affecting each other with new expansions.

The revolutionary movements of 1968 created a cultural renaissance, particularly by influencing workers, students, artists and everyone in the middle class. The social stability and struggle that emerged with this rebirth also brought the beginning of the end in the development of the 1968 revolution events.

In this study; the reflection of the romance of the 68 generations to the social, economic and political changes with art was examined sometimes analytical and sometimes as a guide. In this context; The generation of 1968 was seen to be divided within itself, leading to the establishment of an international

rebel dreamer movement against established rules, taboos and dogmas of art. The youth of the 1968 generation, which formed a turbulent and fragile period; It has played a major role in transforming political and intellectual freedom into artistic freedom. Youth; discussed political discourses in the face of power, showed resistance to resist in every aspect of art. They fought for the enlightenment of society by creating modern forms of political art.

Keywords: Romantic 68 Generation, Revolutionary Youth Movements, Social Change of Culture and Art

1. GİRİŞ

Kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal değişimleri etkileyen olaylar dünya tarihinde devrim niteliği taşımaktadır. 1968 gençlik hareketleri de dünyada en çok tartışılan olaylardan biri olmuştur. 1965 yılında Amerika'da siyahi sivililerin başkaldırıları ile başlayan ve 1970'lere kadar uzanan, hatta dünyada birden farklı yerde aynı anda süregelen olaylar zincirini oluşturmaktadır. Fransa, İtalya gibi Avrupa'nın birçok ülkesine yayılan devrim hareketleri Vietnam Savaşı ile daha da geniş kitleleri etkilemiştir. Dünyadaki olaylar Türkiye'yi de siyasal, ideolojik anlamda etkilemiş; köklü değişimlere yol açmasa da kültürel yaşamı değiştirecek niteliğe ulaşmıştır.

Kültürel ve siyasi değişimlerle 1968 gençleri; irdeleyen, yorumlayan ve farklılaştırmak isteyen tavırları ile özgür düşünen bir kuşağın başlangıcını oluşturmuştur. İdealist düşünce yapılarının yanı sıra romantik ve duygusal olmaları hayal kırıklıkları, hüsrana gibi duyguları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Fransa'da devrimci olduğuna inanan gençler; 1848 Fransız İhtilali ve 1871 Komün'ünün gerçek mirasçıları olduklarını dile getirerek hareketin devrimci radikalliğini ve burjuva doğasını temsil ederken, işçi sınıfı da olayların gelişiminde öğrenciler ile omuz omuza yer alsa da fikrin temelinde gerçekten yer almamışlardır. Toplumsal değerler içinde yetişmiş romantik 68'liler kuşağı; düşle gerçeklik arasındaki duvarları yıkarak her zaman demokrasiyi, özgürlüğü ve insan haklarını sorgulayan bir dünya oluşturmak istemişlerdir.

2. DÜNYADA 1968 KUŞAĞINI VE GENÇLİK HAREKETLERİNİ ETKİLEYEN AKIMLAR

2.1. Klasisizm (Kuralcılık)

17. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan edebiyat akımı olan klasisizm, edebiyatta Antik Yunan ve Roma sanatını temel alan tarihselci yaklaşım ve estetik bir tutumdur. Klasisizm; açıklık, akılcılık, idealizm, soyluluk gibi çeşitli öğeleri bir uyum içinde ifade edilmesidir. "1660 ekolü" olarak da bilinir. Fransa'da 17. yüzyılın ikinci yarısında iç karışıklıkların sona ermesiyle, derebeylik ve kilise direnişleri kırılmış soylular sarayın buyruğuna girmiş ve monarşi güçlenmiştir. Siyasal alanda görülen bu düzen ve kurala uygunluk, etkisini edebiyatta da kendini göstermeye başlamış hatta dilin ve edebiyatın kurallarını saptamak üzere 1634'te Fransız Akademisi kurulmuştur (İskender, 1991, s.155).

Klasisizm'de yazarlar olayları anlatırken kendilerini gizler, duygularını, zaaflarını, tutkularını, sırlarını söylemekten kaçınır. Ona göre eser yazarın iç dökme yeri değildir. Toplumunu değil, bireyi eğitmeyi amaçlamıştır (Hauser, 1984, s.123).

17. yüzyıl, çelişkilerle dolu olan bir çağ olarak düşünce biçimi, usçulukla usa aykırılık arasında gidip gelirken, sanat alanındaki amaçlara da birbirine karşıt iki akım egemen olmuştur. Klasisizmde tıpkı usçuluğunda olduğu gibi, anlatılması güç ve çeşitli toplum bilimsel yorumlara açık bir konudur. Bunun nedeni; klasisizmin sırasıyla önce saray aristokrasisi, sonra ise orta sınıf kesim tarafından benimsenip, en sonunda devrimci burjuvaların sanat üslubunu temsil etmeye başlamış olmasıdır. Klasisizm'in temelinde akıl ve sağduyu vardır. "Düşünüyorum, öyleyse varım." diyen Descartes'e göre insan aklının kabul etmediği hiçbir şey doğru değildir. İnsan erdemli ve anlatılmaya değerdir.

2.2. Romantizm (Coşumculuk)

Romantizm; ileri düşünce biçimin ve yaşam tarzının hayat bulmasıdır. Endüstrinin gelişme gösterdiği başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın birçok yerinde etkili olmuştur. Dönem içerisinde feodal sistem biterken artık kapitalist bir sistem oluşmuştur. Bu akımdan en çok da sanat çevresi etkilenmiştir. Romantizm akımının en büyük oluşturduğu etken ise klasik düşünce yapısına karşı yeni bir yaşam biçimini savunmak olmuştur. Akımın ortaya çıkması ile beraber gelişen teknoloji ve fotoğrafın icat edilmesi insanların suretlerini bambaşka şekillerde görmesine de neden olurken, sanat, müzik, edebiyat ve mimari alanında etkisini göstermiştir.

Romantikten esinlenen akımlardan ilki, Berlin'e göre "varoluşçuluk"tur. İnsanın aydınlanma sürecinde bulgulayamayan içselliğini ve öznelliğini öne çıkaran romantik, Berlin'in değerlendirmesi uyarınca, ilkin Fransa "varoluşçuluk" akımının öncüsü olmuştur (Kula, 2010, s.50).

Aşırı ölçüde coşkuya ve imgeye dayanma olan sanat akımı klasik öğretinin bütün kuralları romantizmle birlikte yıkılmış, duygu ve hayali ön plana çıkarmıştır. Düşünce yönünden çatışma içine girmiştir. Bu felsefeciler, insan hakları, özgürlük, adalet gibi konuları halkın gündemine sokmayı başarmıştır. Sonunda bu düşünceler meyvesini vermiş ve 1789'da Fransız İhtilali olmuştur. İhtilalden sonra derebeylik ve aristokrasi çökmüş, soylulara karşı yeni bir yapılanma (burjuva) oluşmuştur. Bu gelişmelerden sonra da yeni duygu, düşünce ve idealleri anlatmayı amaçlayan, sanatın ve sanatçının kurallardan kurtulup özgürleşmesini savunan romantizm akımı doğmuştur.

Klasik uygarlığın eski temellerini sarsmak pahasına, 18. yüzyıldan itibaren, hümanizma ve gücü sınırsız usu tartışma konusu yapan büyük akıma "Romantizm" adı verildi. Hiçbir alan, hiçbir ülke bu akımın etkisinden kurtulamadı. Avrupa'da, düşünce yaşamında, felsefe, sanatlar, toplum, gelenek ve görenekler, toplumsal ya da siyasal devrimlerde çok önemli bir rol oynadı ve bütün bilim dallarını etkiledi (Claudon, 1988, s.7).

Romantizm doğası gereği aşkı, coşkuyu ve diğer tutkulu duyguları çağrıştırmaktadır. Romantizm, 18. yüzyılın maddi yönü ağır basan birikiminin karşısına; aklın karşısına şevki/coşkuyu koymak; ortak aklın/sağduyunun karşısına imge ve algıyı çıkarmaktır. Victor Hugo'ya göre romantizm, "Edebiyatta özgürleşmedir. Kurallardan sıyrılmaktır." Zira romantizm bir yüzü tabiata dönük ve sadelikten yanayken, öbür yüzü gerçeğe, mevcut olanın kaderi 'ne talip olmaktadır. Yer yer tepkisel, çoğu zaman hüznü türlü özlemler duyan, ancak diğer yandan geleceği arzulayan romantik düşünce, sadece melankolik duyguları değil; fethedici bir dinamizmi de ortaya çıkarabilen güçlü bir etkiye sahiptir ve bunu kozmopolit, milliyetçi, ütopyacı, devrimci, karşı devrimci, saldırgan ya da savunmacı suretlerle bürünerek ortaya koyabilmektedir (Aksakal, 2015, s.17).

"Romantik" sözcüğünü sıfat olarak kullanılması, ad olarak kullanımından önce başlamıştır. Başlangıçta, Fransızcada, İtalyanca romanescio sözcüğünden gelen ve daha önce de 1611 yılında Cotgrave'de yer almış olan "Romanesk" ile karıştırılmıştır. Bu sözcüğün yerine, daha sonra bütün Avrupa kıtasına yayılan "Romantic" sözcüğü kullanılmıştır. Sözcüğün kazandığı anlam, "Eski şövalyelik romanlarını, saz şairleri (trubadur) çağını anımsatan şey anlamını içermiştir." (İngilizcede romance şövalyelik romanlarını tanımlar, buna karşılık novel kavramı günümüz romanına daha yakındır). Bu sıfat, basit bir anlam kaymasıyla, eski romanların olağandışılığını ve doğallığını manzaralarda ya da yıkıntılarda yaşatmayı sürdüren "şeyi" tanımlamaya başlamıştır (Claudon,1988, s.7).

Romantik akımın belirleyici özelliği, devrimci veya devrime karşı, ilerici veya gerici bir ideolojiyi temsil etmesi değil, her iki duruma da usa aykırı, eytişimsel olmayan ve hayal ürünü yollardan varmasıdır (Hauser, 1984, s.149). Romantizmin en önemli özelliği klasisizme tepki olarak doğuşudur. Romantikler her şeyin zıtlıklarla dolu olduğuna inanırlar; tarihsel durumlarının sorunsal doğası ve duygularının iç çatışması tüm davranışlarına yansımıştır. İnsanlığın ahlaksal yaşamı değiştiçe, ben (ego) ile evren, içgüdü ile us, geçmiş ile bugün arasındaki sürtüşmelerin şiddeti de artmaya başlamıştır (Hauser, 1984, s.162).

Klasik edebiyat için akıl ve sağduyu ne denli önemliyse, romantizmin olmazsa olmazları da düş ve duygudur. 18.yüzyıl akla tapma çağıdır. Buna karşı koyma hali, duygu ve düş gücünü öne çıkarıvermiştir. Mickiewicz "Bir yüreğin olsun ve bak o yüreğinin derinliklerine" diye akılcılara seslenirken, dehayı akılda değil yürekte aramanın gerektiğini haykırmıştır. Duygu kültü, santimental dönemin bir devamıdır. Ancak santimentalizmde daha kırılğan, daha edilgen bir kabukla çevriliyken, romantizmde birden etkin, güçlü bir havaya bürünmüştür. Santimentalizmdeki o yarı hüznü, yarı keyifli "tatlı melankolik" hali gitmiş, sınırsız coşkulu, dinamik bir şekle girmiştir (Taluy Yüce, 2002, s. 93).

Klasik şiirde ise; gün ışığında yazılmış gibi her olayın apaçık ortada olmasını öngördüğü ölçüde, romantik şiir de Ay ışığı altında, sisler içinde olagelen öyküleri yansıtmıştır. Bu durum kimi zaman olağanüstü, hatta hastalıklı ruh durumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gerçekte, ortaya çıkan insanın bilinçaltından başka bir şey değildir. Bilinçaltı, uzun çabalardan sonra bulunmuş bir gömü gibidir adeta. İnsan, bilinçaltını keşfetmiştir. Romantizmde doğaötesi, ruhsal olaylar ve din önemlidir. Var olan gerçeklerden hoşnut olmama hali, sanatçıda kötümserliğe neden oluyordu. Ama bu kötümserlik inançla yıkılmaya, yok edilmeye çalışılmıştır. Beklenmedik değişimlerin Tanrı'nın iradesi olduğu

düşüncesi ile bireylerin, toplumsal sınıfların hatta ulusların Tanrı tarafından çeşitli olaylar için seçilmiş olduğu düşüncesi romantizmde bulunmaktadır (Taluy Yüce, 2002, s. 94).

2.2.1.Fransız devrimi ışığında doğan romantizm akımı

Bütün romantikler sürekli olarak düşe başvurmuştur. Kimi zaman, Hoffman'ın Şeytanın İksirleri'nde ya da Nerval'in Ateşin Kızları'nda olduğu gibi, estetik ya da özel bir metafizik değer kazanan bir gece düşü söz konusudur. Kimi zaman da Hugo'da olduğu gibi, duygu yüklü imgelerin yükselişidir. Herkeste iki dünyaya ait olma duygusu vardır: Görünen dış dünya ve ruhun, düşün dünyası olan iç dünya. Mutlak monarşinin devrilip, yerine cumhuriyetin kurulması ve Roma Katolik Kilisesi'nin ciddi reformlara gitmeye zorlanmasıyla Batı dünyasında sosyal bir akımı başlatan en büyük etken ve dönüm noktası olmuştur. Fransız toplumundaki aydınlanma ve düşünsel ilerleme, mutlak hâkimiyet altında olan toplumun köksel değişiklikler yaparak, yönetimde söz sahibi olabileceği fikrini doğurmuştur. Bununla beraber Descartes aklın ve özgürlüğün, Montesquieu halkın yönetimde vekiller aracılığıyla temsil edebileceğini düşünmüş J.J Rousseau da insanların eşit olduğuna ve halkında söz sahibi olabileceğini savunmuştur.

Romantizm akımı için Fransız Devrimi bir katalizör, bir ateşleyici olmuştur. 18.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve çeşitli romantik edebiyatlarda dile gelen değişik bireycilik ve başkaldırı duygularına ortak havayı vermiştir. Bununla birlikte, Blanchot'nun da dediği gibi, "Romantikler, devrimci hatiplerden üslup dersi almaya gitmediler; devrimin kendisinden, birer açıklama olan olaylarla açıklanan bu tarih yaratan dilden öğrendiler öğreneceklerini."

Avrupa; 1789'dan 1815'e kadar savaşla yaralanmıştır. Fransa; halklara zorbaların boyunduruğundan kurtulmak ve tutucu güçleri devirmek çağrısında bulunurken, düşmanlarıyla savaşmak için müttefikler aramıştır. Bununla birlikte, devrimci orduların harekete geçirmiş olan ilk coşku dalgası, bu nedenle, çabucak sona ermiştir. Devrimi izleyen ilk yıllar, Avrupa'da bir parça da olsa aydınlanmış herkes bakışını Fransa'ya ve hâlâ özgürlüğün utkusu sayılan şeye doğru çevirmiştir (Claudon,1988, s.29).

2.3. Hümanizm (İnsancılık)

Hümanizm; kültür tarihinde yüksek değer taşıyan bir hareketin insanın fert olarak, hiç bir kayda bağlı olmaksızın mükemmel bir surette yetişmesi ve ideal insanlığa erişmesini gözetleyen cereyanın ifadesidir.

Hümanizm, bir ideolojik akım olarak 14. yüzyılda İtalya'da anti- feodal savaşlarla birlikte doğan, insanı evrende tek ve yüce değer sayan, insanı geliştirme ve yüceltme amacını güden düşüncüdür. Hümanizm terimi (Latince Humanitas- sözcüğünden hümanizm) daha 15., 16. yüzyıllarda yaygınlaşmış bir terimdir. Kölelik döneminde ve daha sonra da feodal toplumda, emekçi insanların bilincinde, hümanizmin ilk belirtilerini bulabiliriz. O dönemi, halk türkülerinde, şiirlerinde, değerli edebi yapıtlarda, emekçi insanların kişiliğine duyulan saygınlığı, insanlar arasında eşitlik ve kardeşlik ilişkilerini dile getiren hümanist ideallere kolayca rastlayabiliriz. Mutlu, özgürce ve insana yaraşır bir yaşamı gerçekleştirme isteği sınıfsal baskı ve sömürünün bulunduğu bütün çağlarda var olmuştur. Gerek emekçi insanın gaddarca sömürüye ve sınıfsal baskıya karşı verdiği mücadelede karşılaştığı güçlükler, gerekse emekçi kitlelerinin belirli dönemlerdeki güçsüzlüğü, dinlerin ortaya çıkıp yayılmasına yol açan en önemli toplumsal nedenler olmuştur (Popov, 1979, s.6).

Hümanistler; insanın aslında iyilik olduğuna inanıyorlar, insandaki iyiliğin Hıristiyanlık prensiplerine uymakla ortaya çıktığı ve geliştiği şeklindeki düşüncelere karşı çıkıyorlardı. Bu sebeple Hıristiyanlık öncesi ahlak felsefesi olan Stoa ve Epikurus felsefesini yaymaya başladılar. Luther ve Calvin'in suçlamalarına rağmen Pilinius'un, Çiçero'nun, Aristoteles'in eserleri, hümanistleri Tanrı'nın inayet ve takdirine, mucizelere ve ruhun ölmezliğine olan inancı yıkmaya kadar götürmüştür. Hümanistlerin çabaları sonunda, akılcı bir felsefe ve laik bir ahlak anlayışı ortaya çıkmıştır (Kadıoğlu, 1991, s.159).

2.3.1.Karl Marx ve Marksist Toplumsal Tabakalaşma Kuramları

Karl Marx; endüstriyel toplumdaki "sınıf" kavramının ilk defa önemini dile getiren kişidir. 1800'lerde endüstrileşmenin ileri olduğu İngiltere toplumunun verileri üzerine, Almanya'da geliştirmiştir. Toplamların temel yapısını, sınıf çatışması ve mücadelesi gibi kavramsallaştırmaları ekseninde analiz etmiştir. Sınıf yapısı ve sömürü ilişkileri analizinin, tarihsel olarak toplumsal değişimin dinamiklerini

oluşturduğunu, bu nedenle toplum yapısı ve toplumsal değişimi anlamak için sınıf mücadelesinin incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Öztürk, 2012, s.31-32).

Marksist toplum kuramı sınıf mücadelelerine dayanan bir tarihsel ilerlemeyi öngörür. Marx'ın sınıf mücadelesi anlayışı nesnel sınıf konumlarının son kertede siyasal tutumları biçimlendirdiğini varsayar. Bununla birlikte Marx'ın yapıtlarında her zaman proletaryanın işçi sınıfının teknik ve ekonomik tanımının çok ötesinde bir toplumsal gücü simgelediği görülür (Draper, 1977, s.38).

Marx için sınıf toplumsal yapılanmanın temel taşıdır; buna karşılık Weber için sınıf toplumu farklılaştıran oluşumdan yalnızca bir tanesidir. Günümüz dünyasında sınıf dışı kimliklerin artan önemine ve bunlardan kaynaklanan ulusal, ırksal, etnik, dinsel, hatta cinsel çatışmaların sınıf çelişkilerinin önüne geçmesine karşın sınıf hala toplumsal yapının en temel deneycilik birimlerinden birisi olmayı sürdürmektedir. Bu yüzden toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde sınıf olgusu anahtar durumundadır (Öngen, 1994, s.30).

Marx'a göre sınıf; üretim araçları sahipleri ile araçları kullanan bireyler arasındaki ilişkilerden oluşur. Tarım toplumlarında yer alan iki ana sınıf; toprağa sahip aristokratlar ile toprağı işleyen köle, serf ve köylülerdir. Ancak sanayi toplumlarında sermaye ve servetin ön plana çıkması ile sınıflar, sanayici (kapitalist) ve proletarya (işçi sınıfı) olarak yer değiştirmiştir. Marx'a göre bu iki grup arasındaki ilişki sömürüye dayanmakta ve kapitalistlerin alıkoydukları artı değerler karları oluşturmaktadır. Kapitalist sınıf sistemindeki sömürü hiyerarşisi Marx'a göre toplumsal eşitsizliğin kaynağıdır. Sermaye ve serveti ile üretim araçlarının sahibi olan, bunları işleten ve kontrolünü sağlayan sınıflar zenginliklerini arttırırken; emek harcayan üretici işçi sınıfı fakirleşmektedir (Bahar, 2005, s.116).

2.4. Hümanizm ve Komünizm

Marksistlere göre, hümanizm ideallerin gelişmesinde yüksek bir aşamadır. Marksist anlayışa göre "hümanizm yaşamsal simgesi sosyalizmdir." Bu sebeple hümanizm toplumsal ilişkiler, sosyalist ve komünist insan ilişkileri yaratmak zorundadır. Toplumsal duygu olmadan, sömürücü düzenin eşitsizliklerini, adaletsizliklerini sezinlemeden, ahlaksal, manevi bir tepki göstermeden hiçbir devrimci hareket; toplumsal duygu ne denli güçlü olursa olsun, aklın, devrimci bilimin ışığı olmadan kördür, sağırdır (Popov, 1979, s.46).

Öyle ki devrimci demokratik hümanizm, ezilen hor görülen insanları, sömürülen kitleleri, emekçi insanların büyük bir tutkuyla sevmeleri, Marx ve Engels'i işçi sınıfının konumuna getirmiş ve onları, uluslararası proletaryanın kuramcıları ve devrimci hareketin liderleri yapmıştır. Devrimci demokratik hümanizm, burjuva devrimini sonuçlandırmaya ve feodal kölelik zincirlerinden kurtulmaya kararlı geniş emekçi kitlelerinin ideolojisiyle bağlılıklarını içindedir. Uzak Doğu toplumlarına özgü Marksizm olan Maoizm ve sosyalist hareketler incelendiğinde en aktifleri Güneydoğu Asya sosyalist komünist hareketlerdir. Asya'nın farklı ülkelerinde silahlı mücadele veren örgütler Nepal'de stratejik üstünlüğü ele geçirerek iktidarı elde etmişlerdir.

Tarihte, özellikle proletaryanın devrimci eylemlerinde, ahlaksal etmenin de önemi büyüktür. Ahlaksal temel olmadan, insanın, atılganlık, özverili, dayanıklılık, sertlik gibi önde gelen manevi nitelikleri olmadan devrimler yapılamaz (Popov, 1979, s.13).

2.5. Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk)

Varoluşçuluk, 19. yüzyılın ortalarında, baskın sistematik felsefeye tepki olarak doğmuştur. Soren Kierkegaard'ın genel olarak ilk varoluşçu filozof olduğu görüşü hâkimdir. İnsanın varoluşuyla doğal nesnelere özgü varlık türü arasındaki karşıtlığı büyük bir güçle vurgulayan, iradesi ve bilinci olan insanların, irade ve bilinçten yoksun nesnelere dünyasına fırlatılmış olduğunu öne süren bir düşünce okuludur.

Kant ve Fichte açısından, bir "istenç (irade)" taşıyan insan özgür olabilir. Denetlenebilir olan dürtüler, denetlenmesi olanaksız olan sonuçlardan daha önemlidir. Özgür ve özerk olmak, "büyük bir erdemdir". Varoluşçuların "sahicilik"; romantiklerinse "içtenlik" dedikleri şey, bu büyük erdemdir. Dünyada dayanılacak hiçbir şey olmadığı düşüncesi, özü gereği, romantik bir öğretilerdir. Sartre'ın kişiliğinde somutlaşan varoluşçuluk, "evrenin metafizik bir yapısı olduğu düşüncesini" yadsır (Kula, 2010, s.50).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşan Varoluşçuluk; kapitalist ekonominin 1930'da yaşadığı büyük bunalım, hemen ardından gelen faşizm ve nasyonal sosyalizmin egemenliği ve İkinci Dünya Savaşı dönemin insanını içinden çıkılması güç bir duruma sokmuştur. Varoluşçu düşünce böylesi bir ortam içinde siyasi ve ekonomik çaresizliğe düşmüş aydınların feryadıdır. 20. yüzyılın insanı gelişen teknolojiler, ekonomik ve siyasi sistemler sonucunda ortaya çıkan toplumsal yapıda kendini bir dehliz içinde hissetmiştir. Sözü edilen dönemin insanı, kendi kurtuluşunu ararken yaşadığı bunalımlı dönemden beslenen duyguları ve düşünceleri de değerlendirmeye yönelmiştir. Descartes'ın (1596-1650) ünlü önermesi "Düşünüyorum öyleyse varım", İkinci Dünya Savaşı'nın bunalımları içinde yaşayan insanlar için değişmesi gereken bir şey olmuştur. Dönemin insanı için "Yaşıyorsam varım" önermesi önemli olmuştur. Bütün bu olumsuzluklardan sonra yaşamak ve "var olmak" önemli bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılda da yaşamın ve yaşamı anlamaya yönelik düşüncelerin belirleyici noktasında insanı görürüz. Varoluşçu düşüncenin temelinde de insan yer alır. Sartre'a göre insan özgürdür ve insan demek özgürlük demektir (Kılıç, 2008, s.166).

Jean-Paul Sartre'de Marksizm'le etkileşimli bir ilişki içinde olmakla kalmamış, bizzat Marksizm'i bir varoluşçuluk olarak gördüğünü söylemiştir. Sartre, varoluşçu felsefesini Marksizm'e göre konumlayarak şekillendirir. Yapısalcılığın anladığı anlamda Marksizm, Sartre için kabul edilemez ölçüde soyut ve mekanik bir teoridir. Ona göre öznenin önemli olduğu bir teori olarak önemlidir Marksizm. Bu Marksizm varoluşçu bir Marksizm'dir ve bunun anlamı öncelikle, Sartre'a göre her iki eğilimin birden hümanizm temelinde vücut bulmalarından ileri gelir. İnsan bırakılmışlık içinde kararını kendisi vermek durumundadır ve ancak bu karar eylemde kendini hümanist bir varlık olarak kurabilecektir (Kerimoğlu, 2016, s.398).

2.6. Bireycilik (İndividualizm)

Her bireyin değişmesi toplumsal değişime yol açmaktadır. Bireycilik, sosyalizm ve komünizm gibi bir 19. yüzyıl sözcüğüdür. Fransız Devrimi'ne ve onun iddialı kaynağı "Aydınlanma" düşüncesine karşı duyulan genel Avrupa tepkisinden ortaya çıkmıştır. 19.yüzyılın ilk yıllarında tutucu görüş bireyin hak ve çıkarları için akla başvurmayı suçlayıp mahkûm ederken uyuşum içindeydi. Burke'ün dediği gibi "Bireyler gölge gibi gelip geçicidir; ama ulus sabit ve kalıcıdır". Devrim, bu anlamda ulusun kalıcılığını tehlikeye sokan bireyi göklere çıkararak ve onu toplumsal olmayan, uygar olmayan, birbiriyle bağlantısı olmayan bir temel ilkeler kaosu içinde çözüdüren düşüncelerin kanıtıdır (Lukes,1995, s.9).

Louis Dumont halkın büyük çoğunluğunun, ait oldukları ailenin, kastın ve dinin kısıtlayıcı özelliklerini benimseyip kabul ettiğini betimler ve dolayısıyla "dünya üzerindeki bireyler" olarak görülmeleri gerektiğini söyler. Fakat Hıristiyanlık, yeni bir toplumsal biçim yaratmıştır. Mesih'e inananların kardeşliği; güya bu toplum, tüm müminlerin eşit olmasını temel alıyordu. Aziz Pavius, doğru Hıristiyan mümininin nasıl olması gerektiği hakkında şunu yazmıştır: "Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle, ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı var. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz. (Watt, 2014, s.296)

Yurttaş yaşamında ortaçağ kilisesinin egemenliğini daha sonra Calvin devam ettirmiştir. Ona göre, Tanrı'nın kadiri mutlaklığı karşısında insanoğlu tamamen güçsüzdür; insan ancak ilahi lütufla hayatta kalabilir diyordu. Böylece, Troeltsch ve Weber'in "bu dünyanın çileciliği" dedikleri öğretiyi doğmuştur. Kısacası, Dumont'a göre, bireyciliğin kurumsallaşması, Hıristiyan bir temelde başlamış, seküler topluma dair genel fikirden gelişmiştir; seküler toplum, tüm müminlerin meydana getirdiği ruhani bir birlik olduğu iddiasını taşır ve bu birlikte her birey, ahlaki bakımdan özerk bir birimdir. Bu toplumun, tarihi ve coğrafi sınırlara sahiptir; Hindistan'da ya 'da Çin'de böyle bir topluma rastlanamaz. Batı dünyasına özgü bir öngördür; Hıristiyanlıkla başlamıştır ve Calvin'in reformuyla gelişmiştir (Watt, 2014, s.297).

Bireycilik, toplumculuğun totaliter olduğunu ve insanı köleleştirdiğini düşünür. Ahlak alanında bireycilik, değerlerin bireyin bilincinde doğuştan bulunduğunu ve bireyin kendisini belirleme gücüne sahip eşsiz varlık olduğunu etmektedir. Bireyciliğe göre dünya sadece Ben'in dünyasıdır. Toplumculuk Ben'i bireycilik ise Biz'i inkâr etmiştir (Altıntaş, 2012, s.17).

Toplumları etkileyen siyasi ve sosyal olaylar sonunda doğan pek çok düşünce akımı fikir, kültür ve sanat dünyasını etkilemiştir. Bugün çoğunun destekçisi kalmasa da etkileşimlerle dönüşerek başka akımların var olmasına neden olmuştur. Özellikle Fransız ihtilali Avrupa ülkelerinde ulusal duyguların ön plana çıkmasına ve bu ihtilalin yarattığı boşluk hissi de önemli akımlara sebep olurken özellikle romantizm

akımının doğmasına neden olmuştur. 1968 kuşağı Prometheusları'da bu değerlerle aklın gerçekçiliğine karşı bireyselliği, özgürlüklerine düşkün şekilde verdikleri mücadele ile yaşamlarının bir merkezine koymuşlardır.

3. AVRUPA'NIN ROMANTİK PROMETHEUS'LARI VE 1968 KUŞAĞI HAREKETLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen Soğuk Savaş Dönemi ile birlikte dünya iki kutuplu bir hal almış ve bu iki kutuplu dünya Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, Batı'da nüfusun hızla büyüdüğü, ekonomik olarak üretimin arttığı ve de refah devletleri tarafından şekillenen bir dönemi temsil etmiştir. Bu süreç 1974 petrol krizine kadar devam etmiş ve ardından neoliberal süreç başlamıştır (Lüküslü, 2015, s.17).

Dünya; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD egemenliğinde kapitalizm etkisini sürdürmüş, yavaş yavaş gelişen olaylarla genel bir düzene karşı çıkılarak sosyo-kültürel ve ekonomik hayatta hareketlenmenin sinyallerini vermeye başlamıştır. ABD; az gelişmiş Batı ülkelerinde sömürgecilik anlayışını benimseterek uluslararası para biriminin değer kaybetmesi ve Amerikan dolarının geçerliliğinin hâkim olması ile tepkileri üzerine çekerken; ardından genel ırkçı tavırlar, eğitim sistemindeki taleplere karşı duyarsızlığı ve Vietnam karşıtlığı protestoları temelleri üstünde tüm dünyadaki gençleri devrim hareketlerinin doğrultusunda tetiklemiştir. 1968 yılı kapitalist düzene karşı oluşturulmuş üretim sistemlerini protesto eden önemli bir dönemi oluşturmuştur. Dünyada gelişen 68 öğrenci hareketlerini birçok devrim hareketinden ayıran en önemli faktör ise öğrencilerin politik ve kültürel anlamda istemedikleri bir sistemi dayatılarak isyan etmiş olmalarıdır.

1968, dünyayı sarsan olaylarla dolu bir yıl, bir mucizeler yılı "Annus Mirabilis", olmuştur. Bu olayların odağında, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda dünyaya gelmiş olan insanlar vardır. Savaş sonrasında şiddetli bir isyan fırtınasının çıkacağı ilk işaretleri daha 1950'lerin ortasında alınmaya başlamıştır. Eli eldivenli, başında şık bir şapka, saçının teli oynamayan ölçülü kadın imajına karşı, Roger Vadim'in, Brigitte Bardot'nun şahsında yarattığı; saçlarını savurarak, çıplak ayak dolaşan, canı istediği zaman soyunmakta hiçbir beis görmeyen "özgür kadın" imajı, kolayca anlaşılabilir gibi tam da bu dönemde bir şok ve skandala yol açmıştır. Gençlik Elvis Presley adlı kamyon şoförünün gitarıyla "sallanıp yuvarlanıyor", James Dean'de o sıralarda henüz nedeni pek anlaşılmayan "öfkeli gençliğin ilk simgesi haline dönüşmüştür." "Cehennem başka insanların varlığıdır" diyen ünlü filozof-yazar Jean Paul Sartre'da bunalım edebiyatı ve bir süre sonra egemen sınıfların başını epey ağrıttak olan 'izm'lerin en zararsızlarından olan "Egzistansiyalizm", yani "Varoluşçuluk" dört bir yana yayılmıştır." (Tempo Dergisi, 1998, s.6).

Yaşamın anlamı, cinsellik, din, aile, her kurum, her değer sorgulanıyor, her şey masaya yatırılıyor, tartışılıyordu. Özgünlük kendin olmak, marjinalite yükselen değerler olmuştur. Tanrıların bir tekmeyle yokuş aşağı yuvarladığı koca kayayı bıkmadan, usanmadan iteleyerek, tekrar tekrar tepeye çıkaran 'Sisyphos' ile Tanrılar katından ateşi çalıp insana veren bu yüzden cezalandırılıp korkunç acılar çeken 'Prometheus', başkaldıran, sınırlar zorlayan, arayış içindeki insanın simgesi olmuştur (Tempo Dergisi, 1998, s.6).

3.1. 1968 Öğrenci Hareketleri ve Sosyal Mücadele Tarihi

Başta ABD olmak üzere, kapitalist ülkelerde yaşanan; işçi sınıfı, öğrenci, kadın, eşcinsel, siyahi ırk gibi grupların ayaklanması olayların ötesinde 1968 sosyal mücadele tarihinin en önemli nedenleriydi. Özellikle Latin Amerika ve Vietnam gibi emperyalizm mağduru ülkelerde başlayan mücadele dalgası, sosyalizme geçiş toplumlarında öğrenci ve işçi halkın başkaldırmaları ile yayılmıştır.

ABD'deki olayların yeni bir toplumsal/devrimci özne arayışına tekabül ettiğini; ancak Fransa'daki hareketin doruk noktası Sorbonne Üniversitesi işgali olurken, ABD'deki hareketin doruk noktası Pentagon kuşatması olmuştur. Kitleleşme anlamında protestoların ilk yaşandığı şehir ise Kuzey Kaliforniya'daki Berkeley Üniversitesi'dir.

1968 olaylarının esin kaynağı olan ve öğrencileri seferber eden ilk nedenlerden birisi de Martin Luther King'in öldürülmesiydi. Üniversitelerde Vietnam Savaşı ve ırk ayrımcılığına karşı siyasi tavır koyma yanlısı olan 'Konuşma Özgürlüğü Hareketi'yd. Ayrıca Latin Amerikalı devrimci Ernesto Che

Guevara'nın 9 Ekim 1967 tarihinde Boliviya Ordusu'nun elinde öldürülmesi de bu olayların başlangıcına neden olmuştur (Kılıç, 2008, s.16).

Bu siyasi karşıt durumları hızlıca Fransa'da Nanterre Üniversitesi'nde Daniel Cohn Bendit önderliğinde başlayan gösteriler, patlamalar halinde gelişerek 22 Mart günü Vietnam Savaşı'na karşı düzenlenen gösteride çatışma çıkmış, bazı öğrenciler idare binasını işgal etmişlerdir. Yönetim buna Nanterre'yi kapatıp dersleri erteleyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine öğrenciler ertesi gün Sorbonne Üniversitesi'nde buluşmuş, Ancak polis rektörün isteği üzerine, göz yaşartıcı bomba kullanarak ortamı boşaltmışlardır. Ardından Quartier Latin'de öğrencilerle polis arasında şiddetli çatışmalar olarak 100 kişi yaralanmıştır. 596 kişi gözaltına alınmış, sonunda olaylar General De Gaulle yönetimini sarsacak düzeye gelmiştir (Tempo Dergisi, 1998, s.12).

Öğrencilerin ve genç emekçilerin yanında, Mayıs 68'in yaratıcıları, aktörleri arasında işçileri ve emekçileri ve sendikacıları hemen başta anmak gerekiyor. Fransa'daki tanımına uygun olarak büro emekçilerini de içine alacak bir biçimde "işçiler" deyiminden daha geniş kapsamlı olan "ücretliler" deyimini kullanmak şarttır. Hele bürolarda çalışan ve patronlarının veya üst düzeydeki erkeklerin neredeyse sürekli cinsel tacizleriyle karşı karşıya kalan genç kadınları asla unutmamak lazım... (Güzel, 2010, s.21).

Mayıs 68'in miras bıraktığı sloganları ve birçok şeyi milyonlarca insan hâlâ daha haykırıyor paylaşıyor. Örneğin; Mayıs 68'den gelen ve dillerden hiç düşmeyen sloganlar: "Sous les pavés, la plage!" ("Kaldırım taşlarının altında, plaj!") "CRS, SS!" ("Toplum polisi, SS!") Bu sloganda öğrencilerin İkinci Dünya Savaşı'na göndermesi çok açıktır. "Il est interdit d'interdire!" ("Yasaklamak yasaktır!") "Ce n'est qu'un debut, continuons le combat" ("Bu sadece bir başlangıç, mücadeleyi sürdürelim!") Kimi, döneminin renklerini taşısa da kimi epey abartmalı olsa bile bu sloganlar o günlerde bir isyan, bir başkaldırı rüzgârının estiğinin göstergeleridir. Ve işte bu nedenle günümüze kadar gelebilmişlerdir (Güzel, 2010, s.12).

En önemlileri ise ifade özgürlüğünü elde etmeye yönelik olanlarıdır. Örneğin; "Yasaklamak yasaktır!" Bununla yasaklamanın hiçbir meseleyi çözemediği, yasaklamanın hiçbir somut sonuç getirmediğini vurgulanmak isteniyordu. İşin ilginç tarafı öğrenciler tarafından slogan olarak yaygınlaştırılmasından önce ilk kez o günlerin ünlü komedyeni sinema oyuncusu Jean Yanne tarafından kullanılmasıdır. Elbette ki öğrenciler bu cümleye farklı ve daha kapsamlı anlamlar yüklediler. Mayıs 68 bireysel özgürlük için yakılan bir türkü olarak algılanmıştır. Bu sloganlar ve devrimci nitelikli arzular sonucu Mayıs 68 Fransa'da ve dünyada yankılanmış ve ses getirmiştir (Güzel, 2010, s.13).

3.2. 1968 Amerika'da Hippi Oluşumları ve Öğrenci Hareketleri

ABD'de 68 olayları Vietnam Savaşı ile özdeşleştirilir. Vietnam Savaşı yanı sıra, güçlü zenci hareketi ve başlayan devrimci gençlik hareketleri 68'li yıllarda ABD'ye ilginç renkler kazandırmıştır.

1965'te ABD'nin Vietnam'a asker göndermesi; Muhammed Ali'nin savaşı kınayarak askere gitmeyeceğini söylemesi Malcom X'nin New York'ta konuşma yaptığı sırada suikast sonucu öldürülmesi Martin Lutker King'in "Bir Hayalim Var" söylevi ve Che'nin 1967 yılında öldürülmesi ABD'nin ve diğer ülkelerin 68 kuşağını harekete geçiren bir dizi olaylar silsilesine dönüşmesine yol açmıştır.

ABD toplumunda kalıcı bir etki bırakacak olan, karşı kültürden ziyade feminist, siyah ve öğrenci hareketleri olmuştur. Özellikle Feminist ve siyah hareket, yetmiş ve seksenlerde beyaz, erkek muhafazakârların kendi geleneksel imtiyaz ve iktidarlarına yapılan tecavüze karşı saldırıya geçmeleri ile büyük tartışma ve mücadelelere neden olacak başarılar kazandırmıştır. (Örneğin fırsat eşitliğine yönelik olumlu eylem uygulaması). Öğrenci hareketi ise protesto, muhalefet ve çekişmeyi modern Amerikan yaşamının bir parçası haline getirerek radikal sol kültürün yükselmesine yol açmıştır. Aynı zamanda, gay, lezbiyen hareketi ile cinsel özgürlükçü hareket cinsel ilişkilerin kabul gören kültürel yapılarını dönüştürecek ve heteroseksüel ataerkilliğe alternatifler yaratmıştır. Aslında feminist hareket Hollywood'da destekten çok muhalefetle karşılaşmıştır. İyi Arkadaşlar (Such Good Friends, 1971), Saadet Günleri (The Happy Ending 1969) ve Buhanlı Yıllar (The Rain People, 1969) gibi filmler bağımsızlığa yeltenen ancak başarısızlığa uğrayan kadın portreleri çizerken, Hayal Kutusu (Up the

Sandbox, 1972) filmi ile feminizme açıktan açığa bir saldırı niteliği olmuştur (Ryan ve Kellner, 2016, s.55).

O dönemde toplumdaki kötülüğün sınıf sisteminden ileri geldiğini düşünen, kendi örgütlenme anlayışını da sınıf temeli üzerinden yürüten sol muhalefet biçimi bulunmaktaydı. Genellikle komünist partilerde, onlardan ayrılan ya da görece değişik anlayışlarla aynı temele dayanan (Troçkist gibi) hareketlerde, daha hafif ölçülerde sosyalist partiler cisimleşiyordu. 1968 hareketleri parti sistemlerinin dışında oluşarak farklı zaman ve mekânlarda onlarla çatışmışlardır. 1968'in özellikle komünist partiler üzerindeki uzun vadeli etkisi, genellikle onları zayıflatma biçiminde olmuştur. Çünkü daha önce birkaç filizlenme dışında pek izini göremediğimiz, sonradan da "yeni sol" diye andığımız anlayış 1968'in doğrudan bir ürünüdür. Toplumun tartışma gündemini daha çok belirlediği için komünist partileri geri planda bırakmıştır. Böylece, 1968 sonrasında "Klasik Solun" yanı sıra bir de "Yeni Sol" siyaset alanında belirlemiştir. Savaşa ve silahlanmaya karşı ciddi hareketler de 1968'in ürünüdür. Bunların oluşabilmesi için şüphesiz öncelikle savaş tehdidini korkunçluğunun da anlaşılması gerekmiştir. Bu bakımdan 2. Dünya Savaşı ve Japonya'da kullanılan atom bombası, barışçıl hareketlere bir arka-plan kazandırmıştır. Ama barışçıl harekete asıl ivmeyi Vietnam Savaşı vermiştir. Bu, somut bir olaydır; bir yandan birçok genç bu haksız savaşta canını verme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Belge, 1988, s.155).

ABD'deki 68 hareketini hazırlayan koşulların en özgün yanlarından biri de içinde yaşanılan sisteme yönelik hoşnutsuzluğun zayıf olsa da siyasi anlamda dışa vurulamaması sonucu bu enerjinin / hoşnutsuzluğun / muhalefetin kültür alanına kaydırılmasıdır. Yakalanan refah düzeyinin getirdiği konforme hayat ve bunun siyasal alandaki karşılığı olan apolitikleşmiş toplum ile uyumayı reddederek protestocu bir alt kültür oluşturanlara ise "Yeni Kuşak" (Beat Generation) denmiştir. Beat Generation bir sonraki on yılın (1960'ların) kültürel ortamını, daha doğrusu karşı-kültürünü derinden etkilemiştir. Bu etkilerin belki de en önemli ürünü, "Komünal yaşam süren, rengârenk giyinen ve akıl açıcı marihuana, LSD türü haplarla uğraşan" ve kamuoyunun 1967'de keşfettiği "uzun saçlı, çiçek takıştırmış hippie'leri"dir. Bu karşı-kültür grubu ABD'deki 68 hareketinin hem en renkli yanını oluşturmuş, hem de öğrenci hareketini etkilemiştir (Yılmaz, 2009, s.16).

Yoğun bir siyasal mücadele tarihine sahip olan Avrupa'da hareketin kendisini anarşist söylemlerle ifade etmesi mümkün olurken, siyasal/ideolojik tarihi oldukça köksüz olan ABD'de 'Hippi' yan ideolojisinin oluştuğunu fakat gerçek anlamda kapsamlı birer ideolojik söylem oluşmadığından her ülkede ABD'deki 68 hareketinin ortak paydası Vietnam Savaşı söz konusu olmuştur (Yılmaz, 2009, s.13).

Bunların yanı sıra Hippie hareketi bir karşı-kültür hareketi geliştirerek, sisteme alternatif yaşam şekilleri ortaya çıkarmış, uyuşturucu ve müziğe sarılmış, cinselliğin özgür biçimde yaşanmasını savunmuştur. Feminist hareket de bu dönemde yükselişe geçmiştir. Bu hareketler de toplumun yapısını ve değer yargılarını derinden etkilemiştir. 68 hareketi siyahların mücadelesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Aynı yıl John F. Kennedy'nin kardeşi Robert Kennedy başkan adaylığı kampanyası sırasında suikasta uğramıştır. Bu iki cinayet sistem içinde çözüme olan inancı azaltmış ve toplumsal hareketlerin bir kısmının radikalleşmesine yol açmıştır (Erus, 2015, s.28).

1975'te Saigon'un bağımsızlığını elde etmesiyle ABD, tarihinin ilk askeri yenilgisini almıştır. Bu yenilgi ulusal itibar duygusunda derin bir yara açmıştır. Amerika dış politikası üzerine ateşli bir tartışmanın başlamasına neden olmuştur. Savaşın sona ermesini izleyen on yıl içinde, yetmişli yılların ortalarındaki liberal yükselişin düşüşe geçmesi ve Amerikan politik yaşamının sağcı bir akımın etkisi altına girmesine paralel olarak, Amerika'nın ihtiyatlı askeri duruşunun yerini iddialı bir özgüven almıştır (Ryan ve Kellner, 2016, s.279).

Vietnam'daki askeri yenilgiden sonra ABD kültüründe önemli bir motif haline gelen toplumsal utanç psikolojisi yaşanmıştır. Vietnam'da savaşın ülkeye dönmüş askerlerin çağdaş Hollywood sinemasında bunca önemli bir motif olmasının nedeni de bu olmuştur. Öz kimliklerini inşa ederken ulusu askeri bir güç olarak gösteren temsillerin içselleştirilmesinden yararlananlar için bu ulusal yenilgi kuşkusuz özgüven kaydına yol açmıştır. Bu kaygı duygusu hem öfke doğurmuş hem de söz konusu kaybın onarılmasına yönelik şiddetli bir arzuyu körüklemiştir. Liberal başarısızlığın bir yüzü de liberallerin, özgüven kaynağı olarak kullanılan militer temsillerin yerine geçecek kurtarıcı ve telafi edici bir görüş sunamamış olmasıdır. Öte yandan muhafazakârlar askeri yenilenmeyle benliğin onarılmasını birbirine eşitleme işini başarıyla gerçekleştirmiştir (Ryan ve Kellner, 2016, s.280).

3.2.1. 1968 Kuşağı Hippilerinin Gençlik Felsefesi ve Müzik Kültürü

Hippi sözcüğü TDK sözlüğünde şöyle tanımlanmış; toplumsal düzene, tüketime ve şiddete karşı çıkan, derbederce yaşayan, örgütlenmemiş gençler topluluğu. Ortodoks Marksizm'den çok liberter gelenekten etkilenen yeni sol, geleneksel olandan farklı yol almıştır. Eski sol, önce iktidarı ele geçirmek istemiş; yeni sol ise tam da eski solun bitirmeyi tasarladığı yerden başlayarak devrimi kültürel düzeyde yani ilk önce insanı değiştirmiştir. Bu da yeni bir yaşam şekli ve cinsellik anlayışının yaratılmasını, düş görebilme-kurabilme yeteneğinin geliştirilmesi ve genişletilmesinin temellerini atmıştır. Hippi gençliği; Dünya'nın hayvan, bitki ve insanlara ait olduğunu kabul eden apolitik topluluklar olmuştur.

Grup içerisinde sanatın çok farklı dallarıyla ilgilenenler varsa da, Beat Kuşağı en çok edebiyat alanındaki çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Jack Kerouac'ın "Yolda"sı ve Allen Ginsberg'in "Uluma"sı dönemin en çok tanınmış eserleri olmuştur. Beat Kuşağı'nın sanatta hiçbir akıma doğrudan bağlanmadığı görülebilir. Sanatsal üretim teknikleri olarak popüler, biçimleri kullanmazlar. Beat romanlarının ortaya çıkar çıkmaz büyük tepkiyle karşılanıp sansürlenmesi, uyandırdıkları dehşetten kaynaklanmıştır. Beat Kuşağı yazarların ve şairlerin ilk eserleri, alışılmadık üsluplarından ve içeriklerinden ötürü sansürlenmişlerdir. 1960'ların başlarında uygarlık ve kapitalizmin yarattığı tüketim toplumunu reddeden gençler Amerika'daki büyük kanyonlarda komün bir şekilde yaşamaya çalışarak tarım ile ilgilenen hippiler kendileri üretip kendileri tüketmişlerdir. John Kerouac'ın Yolda (On the Road, 1957) ve Zen Kaçıkları (Dharma Bums), Allen Ginsberg'in Uluma (Howl, 1956) ve William S. Burrough Çıplak Şölen (Naked Lunch, 1959) adlı eserleri bu akımın ilk ve önemli yapıtları olmuştur (Yılmaz, 2009).

1950'lerde önce Billy Haley'in müziğiyle, ardından Elvis Presley'in çok daha açık cinselliğine kapılarak twist yapan bir gençliğin tehdidi söz konusudur. İletişim araçları gençliğin şiddet ve cinselliğini bir göz ziyafeti halinde sergiliyorlardı. 1960'larla birlikte, proleter olmaktan gururlu, Rockçı'ların ayrılmış bölgeleri, şovenlikleri, motosikletleri, kara meşin ceketleri ve gamalı haçlarıyla gelmişlerdir. Kendilerini, sınıf atlayan, havalı, şık, nane şekeri çiğneyen, soul müziği dinleyen, bol farlı skuterlere binen "Mod" gençlikten ayrı görüyorlar ve iletişim araçlarının da kışkırtmasıyla aralarında çatışmalar çıkıyordu. Ancak her iki gençlik alt kültürü de tarz ve modalarıyla anne ve babalarının kültüründen farklıydı. Bu çocuklar boş zamanlarını babalarıyla mahallenin barında geçirmiyor, cinsellik, ses ve uyuşturucudan keyif alıyorlardı. Dünyada kentli orta sınıf gençliğiyle bağlantılı, daha gevşek ve bunlarla örtüşen alt kültürler de ortaya çıkmıştır. "Evet, herkes el çırsın ve ne istiyorsanız onu yapın" diye herkes haykırıyordu 1960'larda listeleri altüst eden on üç yaşındaki Stevie Wonder. Çocukların yapmak istediği "Uçmak, sevişmek, dans etmek her şeyi reddetmekti. Tek istedikleri özgürlük, kendini ifade etmek ve eğlenmekti. John Lennon, "Gerçek olanı bulup ortaya çıkarmaya" çalışıyordu. Mick Jagger "Bireysel özgürlüğe müdahale eden her şeye karşıydı"; Eric Burdon "Kimseye zarar vermeden eğlen" diyordu. Beatles, Rolling Stones, Animals "Gereken tek şey aşk!" diyorlardı (Segal, 1988, s.66).

Zenci kültürü, Kızılderili gelenekleri, doğu dinleri ve Amerikan ütopyacılığının karışımı karşı kültür, 1950'lerin Beat kuşağından da etkilenmiştir. Birçok Beat, LSD'nin önemli rol oynadığı yeni kültürü benimsemiştir. Amerikalı şair ve yazar olan John Sinclair da bunlardan biri olmuştur. Ona göre değişiklik 1966'da, ilk kez LSD veya asit aldığıında başlamıştır (Fraser, 1988, s.124)

O dönemde müzik en önemli yaygınlaşma araçlarından birisiydi. Zenci ritim ve blues müziğinden doğan rock n' roll beyaz kuşağın da sesi olmuştur. Cinsellik ve asi olmak zeki ve geçerli müzik, birlikte dans edebileceğiniz toplumsal bir eleştiri simgelemiştir. Uzun saçların cinsel deneyimlerin, bir şekle bağlı kalınmayan dansların gevşemiş cinsel rollerin hippie topluluğunun çoğunluk olabileceğine, bütün toplumu biçimlendirebileceğine inandılar. Mayıs 1968 başkaldırısının rock müziğine ve uyuşturuculara önemli bir rol üstlenmiş olmasının baş nedeni ise düş ve duygularda köklü dönüşüm olmasıdır. Mountain, Love, Grateful Dead, Blue Cheer, Led Zeppelin gibi, hepsi kendi içinde ses simyacısı olan tüm o efsanevi toplulukların psikedelik sound'ları elektronik ve sentetik bir değişim içermiştir. Bunlar, sesin içinde eritiliyor, has ve incelikli bir oyuna, heyecan ve coşku dolu duyarlılığa, fanteziye, büyüye ve komünal bir anlatıma dönüştürülmüştür.

3.3. Fransa 1968 Öğrenci Hareketleri

Dünyayı çağdaşlığa doğru çekerek değiştiren iki farklı yıl, simge haline gelmiş iki tarihten söz edilse, biri 1789, diğeri 1968 olabilir. Her ikisinin de merkezi Paris olarak bilinir. 1789 Fransız Devrimi, dünyaya yön veren koca bir felsefi-siyasi boyut atlamayı da beraberinde getirmiştir. Voltaire, Rousseau, Diderot gibi yazarlar, demokrasi ve modern dönem aydınlanmasının önünü açan bu çıkışa kavramsal öncülük etmişlerdir. Her biri 1789'dan kısa süre önce ölen bu yazarlar, Fransız burjuva halk devriminin tüm düşünsel altyapısını oluşturmuşlardır. Danton, Robespierre, Marat gibi isimler ise bu burjuva demokratik devriminin en çok hatırlanan halk önderleridir. 1789 aslında kadın hareketinin de, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik simgeleriyle ırkçılık karşıtlığı ve baskı rejimlerine karşı savaşmanın da temelidir. İşçi ve işsizlerin tepkiselliği, aydınlar ve yazarların analizleri dışında, lise ve üniversite öğrencilerinin büyük çıkışları dünyayı değiştiren yıl olarak bilinen 1968'in en büyük itici gücü olacaktır. "Devrim" kapitalizmi, belki de en az ürküttüğü uysal lise binalarından başlayarak tehdit haline gelmiştir. "Kızıl Rudy" Batı Almanya'da, bir başka Alman "Kızıl Dany" lakaplı Daniel Cohn Bendit Fransa'da hareketlerin simgesi haline gelmiştir (Baykam, 2008, s.2).

Bu olaylarda lider durumunda olan Cohn-Bendit'e arkadaşları 'Dany' derken, basın da ondan 'Kızıl Dany' diye söz etmiştir. Dany; İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Fransa'ya sığınmış bir Alman Yahudi ailesinin çocuğuydu. Fransa'da doğmuş Nanterre'de sosyoloji okumuş, her türlü fanatiklikten ve şovenlikten uzak, sert davranışlardan kaçınan ve her zaman gülümseyen bir genç olmuştur. Fakat ABD'nin kültür karşıtlığı akımından çok fazla etkilenmiş iktidarı ele geçirmekten öte sadece savaş durdurmak istemiştir (Topuz, 2008, s.24).

1968 döneminin Fransa'sı Maoocu eğilimli gençlerin örgütü Genç Komünistler Birliği-Marksist/Leninist ve Troçkist, Komünist Öğrenciler Birliği, Vietnam devrimiyle dayanışma kampanyalarını başlatmış ve eylemler düzenlemişlerdir. Fransa'da Vietnam'la dayanışma eylemlerine katılan öğrenciler 22 Mart'ta, "Che Guevara Anfisini" işgal etmişler; eylemler, devrimci öğrencilerle faşist militan gruplar arasında devam etmiştir. 3 Mayıs'ta Sorbonne Üniversitesi'nde düzenlenen protestolar, eylemlerin ülke çapında yayınlaşmasına yol açmıştır. 6-9 Mayıs günleri boyunca tırmanan ve kitleselleşen mücadele, 10 Mayıs'ta "Barikatlar Gecesi'yle" doruğa ulaşmıştır. Gençliğin sloganı ise "Sormayacağız, İstemeyeceğiz, Alacağız ve İşgal Edeceğiz" idi. 13 Mayıs'ta, iki büyük sendika konfederasyonunun çağrısı ile Gaulle'ün iktidara gelişinin onuncu yılı protesto edilmiş ve bir günlük genel grev ilan edilmiştir. Paris'te, bir milyon kişilik bir kitlesel katılımı, "İşçi, Öğrenci, Öğretmen Beraberdir" sloganı altında büyük bir gösteri düzenlenmiş aynı gün, hükümet, Sorbonne'dan polislin çekileceğini açıklamış aynı gecede, Paris'in en önemli merkezlerinden Quartier Latin Meydanı da öğrenciler tarafından işgal edilmiştir (Çubukçu,1993, s.32).

Öğrenciler bu barikatları genelde 'kendiliğinden' bir davranış sonucu olarak ortaya çıkarmış ve yaygınlaşmıştır. Kaldırım taşları birdenbire havaya fırlatılmış, insanlar kol kola vererek barikatlar oluşturmuş, ağaçlar devrilmiş ve Gay-Lussac, Mouffetard, Soufflot sokaklarında ve Bernard Bulvarı'nda hazırlıksız bir şeyler oluşmuştur. Bütün Paris halkının nefesini kesen barikatlar gecesinden sonra 11 Mayıs Cumartesi sakin bir gün olarak başlamıştır. Gözyaşı bombalarının keskin kokuları dağılmış, patlamalar sonra ermiş, yanan arabalardan yükselen dumanlar da dağılmıştır. Ama kaldırım taşlarından yapılmış barikatlar yerli yerinde kalmış, insanlar barikatların üzerinden atlayarak yürümüş ve bol bol fotoğraf çekmişlerdi. Hele turistler için bu eşi bulunmaz bir manzaraydı. Radyolar üç büyük sendika birliğinin o sabah düzenlediği bir toplantı sonunda genel grev kararı verdiklerini duyurmuştu. Bu birliklerden biri komünistlerin yönetiminde CGT, ikincisi Katolik ağırlıklı CFDT, üçüncüsü de FEN denen Ulusal Eğitim Federasyonu olmuştur. Öğrenciler de bu örgütlerin kararını onaylamış fakat bu genel grev ülkede bütün işleri durdurmuş, makineleri stop ettirmiş, tren, metro, otobüs ve uçakları işlemez hale getirmiş ve büyük mağazaların kepenklerini indirmesine neden olmuştu. Grev böylece Fransa da yaşamın bir süreliğine durmasına sebep olmuştur (Topuz, 2008, s.51)

3.4. İtalya 1968 Öğrenci Hareketleri

Savaş sonrası 1950'den başlayarak 1960'lı yılların başına kadar İtalya'da kapitalist üretim tarzının değişmesi ve modernleştirilmesi süreci yaşanmıştır. Öğrencilerin Vietnam Savaşı'na tepkisi çok keskin fakat değişik siyasal bir süreç ile ilerliyorlardı. Birincisi; Komünist Parti savaş karşıtı cephesinde etkin rol oynamıştır. İkinci ise Büyük Komünist Parti'nin ülke üzerinde etkin olmasıdır.

İtalya savaştan yenilmiş, yerle bir olmuş, toplumu faşizmin artçı kuvvetleriyle partizanlar arasındaki iç savaştan yaralı çıkmışken demokrasiye yeniden kavuşmuştur. Hristiyan Demokrat Parti, ABD desteğiyle ve halkı genellikle inanç sahibi Katolik olan ülkede büyük manevi nüfuza sahip Papalık makamıyla derin, sıkı ilişkiler kurmuştur. Bunlara eklenen çoğu karanlıkta kalmış mafya olayları 60'lı yıllarda ekonomik mucizesini gerçekleştirerek o güne değin tanımadığı bir refaha ulaşan İtalya'da 70'lere varıldığında kutuplaşmıştır. Sendikaları, aydınları, öğrencileriyle tedirgin, gergin ve ülke barut fıçısına dönüşmüştü (Sciascia, 2016, s.7).

1968 yılının başından itibaren rejimin ve polislinin üniversite işgallerine karşı tutumu sertleşmeye başlamıştır. O dönemin deyimiyle, 'kurtarılmış üniversiteler' sert müdahalelerle yeniden 'kurtarılmıştır'. Bu ise beraberinde mücadelenin karşılıklı olarak daha fazla şiddet içermesini getirmiştir. Şiddetin artışının ilk örneği 1 Mart 1968'de Valle Giulia Mimarlık Fakültesi'ndeki olaylar sırasında yaşanmıştır. Hareket içinde yer alanların bir bölümünün yaşanan tıkanıklıktan çıkış yolu olarak silahlı mücadeleyi seçmeleridir. Bu tercih esasen Latin Amerika'da 1960'larda yaşananlarla ilişkilidir. Küba Devrimi ve Che Guevera'nın yarattığı imge ve Latin Amerika ülkelerindeki gerilla pratikleri Avrupa'daki ve tabii ki İtalya'daki radikal gençlerini de etkilemiştir (Yılmaz, 2009, s.36-38).

3.5. Türkiye 1968 6. Filo ve Öğrenci Hareketleri

Başlangıçta yetersiz eğitim sistemine tepki olarak gelişen öğrenci hareketi iç ve dış siyasi gelişmelerin etkisiyle Türkiye'de 68 hareketinin simge ismi de Deniz Gezmiş olmuştur. O ve arkadaşları Mahir Çayan, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın 6 Mayıs 1972'de gelen idamı, Küba Devrimi'yle başlayan 14 yıllık bir dönemin ulaştığı trajik bir son olmuştur. ODTÜ ve İTÜ öğrencilerinin önderlik yaptıkları grevler, direnişler ve dev mitingler, daha sonra çeşitli siyasal polisiye olaylarla, ülkeyi sarsan büyük depremleri beraberinde getirmiştir. İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırılıp öldürülmesi, diğer olaylar ile birlikte 12 Mart günlerine ülkeyi taşıyan adımlar olmuştur.

Türkiye'deki gençlik hareketlerinde iki önemli noktayı vurgulamak gereklidir. Birincisi ilkökul ve ortaokullardan itibaren okullardaki öğretmenlerin Atatürkçü inançları ve düşünceleri doğrultusunda gençliğe cumhuriyeti emanet etmiş olmalarıdır. İkinci olarak, iktidar kavgaları ile yukarıdan gelen ülkü ocakları, komando taburları ile yetiştirilmiş olan gençliktir.

Üzerinde durulması gereken Türkiye'deki hareketin oluşumudur, Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde 1968'lere geliştiren, 1968 öncesi ve sonraki anti-demokratik ve anti-liberal sağ iktidarın zulmüdür ve 60 yıllık muhalefet düşmanlığı, tartışma, eleştiri ve çoğul örgütlenme düşmanlığıdır. Belki başka ülkelerde başka sonuçlar çıkabilir ama Türkiye'de öğrenme, araştırma, eleştirme, tartışma, örgütlenme düşmanlığını yürüten ana güç Marxizm olmamıştır. Amerika'nın 'hürriyet geleneği' ile Türkiye'nin 'hürriyet geleneği' farklıdır. Her iki ülkenin Marxizme besledikleri aşırı düşmanlık ne 'ABD demokrasisine ne de 'Türk demokrasisine pek fazla hizmet etmemiştir (Ersanlı, 1988, s.151).

Avrupa'daki öğrenci hareketleri de Türkiye'deki öğrenci hareketleri de başlangıçta "Üniversite Reformu" talebi etrafında gelişmiştir. Ancak Batıdaki burjuva demokratik rejimler bu tepkileri pasifize edecek ve düzen sınırları içine çekecek araçlara sahiptiler. Oysa ülkemizdeki gençliğin bu haklı talepleri devlet terörü ile devlet içinde kurumlaşmış Amerikancı kesimlerin örgütlediği ırkçı-dinci akımlar eliyle şiddet kullanarak bastırılmak istenmiştir. En temel demokratik hak arayışlarına karşı yürütülen bu şiddet politikaları, Türkiye'yi 70'li yıllarda bir iç savaş noktasına getirecek boyutlara yükselmiştir (Höke, 1989, s.35).

Türkiye de 1968 gençlik ayaklanmasına sahne olan önemli ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'deki gençlik başkaldırısı, Batıdaki ve Doğudakilerden gerek boyutları, gerekse kendine koyduğu hedefler açısından farklıydı, kendine özgüydü. Ama o da sinyalinin dünyadan almıştır. O mucizeler yılında yaşanan olaylar, birçok ülkede sonraki dönemin gelişmeleri üzerinde derin izler bırakmıştır. 1968, bir başlangıç ya da sonun başlangıcıdır. Türkiye'de de öyle olmuştur (Alpay, 1988, s.167).

1968'deki bu eylemler, esas olarak Sovyet propagandası tarafından Ağustos'ta gerçekleştirilen Çekoslovakya'yı işgal hareketlerinin ön hazırlıkları ve perdelenmesi amacıyla Almanya'da ve ABD'de başlatıldı ise de, Fransa'daki hareketler başka ülkelere de Türkiye gençliğine de örnek olmuştur. Onlar nasıl Üniversite'nin kampüsünü işgal ederek iktidar güçleriyle çarpıştırlarsa, Türkiye gençliği de aynısını uygulamış ve "Özerklik" sebebiyle polis üniversitelere girememiştir. Fransa'da eylemci öğrencilere

sendikalar destek vermiş, Türkiye'de de devrimci öğrencilerle işçilerin işbirliği yapmalarını sağlanmıştır. Ortak çalışma usullerini deneyerek, işçi hareketlerinin hem kitlesel gücünü, hem de ekonomik güç ve ağırlığını kullanmak üzere eylem planlarını yeniden düzene sokmuşlardır (Kılıç, 2008, s.144)

1968; Türkiye'de aynı zamanda işçi hareketinin yükselişinin, köylü eylemlerinin, Kürt halkının yeniden canlanışının da adıdır. Bu sınıfsal ve toplumsal kutuplaşma ve Türkiye'nin 68 kuşağının şekillenmesinde hiç kuşkusuz 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin de önemli bir yeri vardır. Türkiye'de öğrenci hareketleri özellikle 1965 yılından itibaren ciddi bir kabarma göstermiştir. 27 Mayıs öncesinde Menderes Hükümetine karşı isyan eden öğrencilerin, özellikle de 28 Nisan gösterilerinde öldürülen öğrencilerin anısı daha tazedir. 1965'te oyların %3'ünü alarak Türkiye İşçi Partisi'nin, Türkiye tarihinde ilk kez sosyalizm adına 15 milletvekili ile meclise girmesi bütün toplumda muazzam bir heyecan uyandırmıştır. 1965 aynı zamanda sosyalist öğrencilerin sol Kemalizm'in etkisi altındaki örgütlerin (TMGT, TMTF) içinden ayrılarak Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda (FKF) örgütlenmeye yöneldikleri bir yıl olmuştur (Gerçek Gazetesi, 2018).

1960'lar Türkiye'sinin başka bir temel özelliği, 1962'de başlayan ve 1970'lerin ortalarına kadar süren bir dönem için, sürekli ve oldukça hızlı bir ekonomik büyümenin ve reel ücretlerde sürekli artışın yaşanmasıdır. 1960'larda Türkiye, o güne kadar görmediği ölçüde geniş özgürlük ve demokrasi yanında, o güne kadar tanık olmadığı ölçüde hızlı ekonomik kalkınmaya sahne olmuştur. 1960'ların ikinci yarısında yurt ve dünya sorunları, felsefi ve siyasi sorunlar üzerinde kafa yormaya başlayan gençler, o güne kadar görülmedik ölçüde geniş bir özerklik elde etmiş olan üniversitelerde okuyor; derslerde, seminerlerde, dersler dışında hocalarla ve kendi aralarında kafalarını kurcalayan sorular konusunda o güne kadar görülmedik canlılıkta bir tartışmayı sürdürme olanağını buluyorlardı. Üniversite öğrencilerine 1961 Anayasası'yla tanınan derneklerde ve siyasi partilerde örgütlenme olanağı, gençleri giderek daha aktif bir şekilde siyasal faaliyetin içine sokuyordu. Fikri ve siyasi çalışma özgürlüğüne kavuşan gençler Türkiye'de yerleşik değer, kurum ve otoriteleri sorguluyor ve kurulu düzene başkaldırıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası kuşakların değer verdikleri şeylerin birçoğu artık reddediliyordu. Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de gençler, demokratik ortamın fişkirmasına olanak sağladığı büyük bir enerjiyle yeni bir Türkiye ve yeni bir dünya istiyorlardı (Alpay, 1988, s.171).

Üniversitede reform talepleri ile başlayan 68 öğrenci hareketi 6. Filo'nun Türkiye ziyaretleri ile beraber anti-emperyalist bir mücadele boyutu da kazanmıştır. 1968 yılında, üniversite işgallerinin hemen ardından, Temmuz 1968'te 6. Filo'ya karşı "Dolmabahçe Direnişi" yaşanmıştır. Bu direnişin ardından 17 Temmuz 1968 günü İstanbul Teknik Üniversitesi yurt binalarına şiddetli bir toplum polisi baskısı yapılmış, 47 öğrenci hastaneye kaldırılırken bu öğrencilerden Vedat Demircioğlu hayatını kaybetmiştir. Böylece 68 öğrenci hareketinin ilk kaybı yaşanmış ve bu kayıpların artışıyla beraber hareketin şehitleri ve "şehitler söylemi" ortaya çıkmıştır (Lüküslü, 2015, s.65).

3.6. 1968 Kuşağı Gençliğinin Toplumsal Değişimde Sanata Yansıması

1960'lar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye kültür tarihi açısından da atılımcı, yenilikçi bir dönem olarak değerlendirilmiştir. 1960'ların sonlarında Güzel Sanatlar Akademisi'nde birçok öğrenci D Grubu sanatçıları arasında yer alan hocalarının mitolojik ve antik konuları post-kübit yaklaşımlarla sunan eğilimlere karşı çıkmış, yapıtlarında ifadeyi vurgulayan sanatçılara yönelmişlerdi. Alaettin Aksoy, Gürkan Coşkun ya da bilinen adıyla Komet, Utku Varlık, Mehmet Gülyüz, Neşe Erdok gibi sanatçılar iç dünyalarını toplumsal eleştiriye yönelik bir tavırla eserler üretmişlerdir.

Bilindiği üzere Güzel Sanatlar Akademisi 19. Yüzyıl sonlarında, 1883'de öğretime açılmıştır. Amacı da, mimarlık, şehircilik, resim ve heykel gibi sanat mesleklerinde, metotlu-sistemli bir öğretimle Batı anlayışında bir yapıcılığın ve yaratıcılığın canlandırılmasıdır. 19. Yüzyılın yenileşme programı içinde mimarinin ve şehirciliğin gerçek bir ihtiyacın sonucu olarak yer alması zorunlu idi. Osmanlı yapıcılığı tam bir çıkmaza girmiş; yeni yapı teknolojilerine ayak uydurulamamış ve hatta Osmanlı eserlerinin bakım ve onarımları bile yürütülemez olmuştur (Katoğlu, 2008, s.473).

Sanatın insan hayatında var oluşu ve ne şekilde yansıdığı konusunda Hilmi Ziya Ülken, "Hoşumuza giden şeylerin yokluğu halinde, onların huzurunda iken duyduğumuz heyecanı hayalde duymak için şekillerini yapma arzusu resim ve heykeli doğurmuştur." diyerek resim ve heykelin çıkış noktasına vurgu yapmaktadır. Bugünkü Batı medeniyeti, kaynağını eski Yunan medeniyetlerinden alır. Bu itibarla

eski Yunan medeniyeti diğer kültür ve medeniyetlerinden ayrılır. Bu medeniyeti diğer kültür medeniyetlerden ayıran, onun yüksek tekniği, bilgi içeriği, insan ilişkileri, ilmi ve felsefesi değildir. Ancak yaptığı sanat çeşitleri ve ideali bakımından Batı medeniyeti onun tesiri altındadır. Onun için A. Krobere göre, ekspresyonist tepkisel sanat akımları, aslında Roma sanat hâkimiyetine karşı gelen ve özünde Roma'nın mevcut sanat idealini değiştirmek isteyen fakat başaramayan birer tepkiden başka bir şey değildir. Tarih boyunca büyük devrimler yapılmış, birçok sanatçı insanı tepkisini sanat yoluyla kitlelere duyurmuştur. Örneğin; 1830 Fransız Devrimi'nin olduğu gün Paris halkı ayaklanmış, Kral X. Charles yayınladığı bir fermanla meclisi dağıtmış ve basın özgürlüğünü kısıtlamak niyetinde olduğunu söylemiştir. Eugene Delacroix adlı Fransız ressam devrim esnasında ayaklanmacıların safındadır, "Devrim için savaşmıyorsam hiç olmazsa devrim için resim yapmalıyım." demiş ve halka önderlik eden özgürlük isimli bir resim yapmıştır (Uzun, 2014, s.3).

Delacroix'nın resminde, özgürlüğü simgeleyen kadın, bir elinde Fransız bayrağı, diğer elinde ise bir tüfek taşıyarak yürümekte, peşinden gelen devrimci insanlara barikatları aşmada öncülük etmektedir. Bir yanında yoksulları temsil eden, her iki elinde de birer tabanca taşıyan on iki yaşlarında bir çocuk, öbür yanında burjuvaları temsil eden, eli tüfekli başında silindir şapka olan bir adam vardır. Çatışma içindeki bir şehirde, yerdeki yaralıların ve ölümlerin arasından geçmektedirler. 20.Yüzyıla gelindiğinde toplumsal olayların ve savaşların birçok sanatçıyı etkilediğini ve sanatçıların da eserlerini olaylardan hareketle iç dünyalarındaki duygu yansımalarıyla oluşturdukları görülmektedir (Uzun, 2014, s.4).

Siyasi çalkantılar; insanların birbirlerine olan güvenini yitirmiş bakış açılarını değiştirmiştir. Dönemin en belirgin düşüncesi kişinin fikrinsel yapısının oluşumunda toplumun etkisi olduğudur. Oysa 68 kuşağı bunu tersine çevirmiştir. Yani toplumu etkilemiştir. Bu duruş politik değil sanatsal olarak da ortaya çıkmıştır. 5 Nisan 1968'de Amerikalı zenci lider Martin Lutker King öldürülür, bunun üzerine ODTÜ, SBF ve birçok üniversiteden öğrencilerin oluşturduğu Fikir Kulüpleri Federasyonu; Amerikalıların zencileri hala ikinci sınıf görmelerine ve onların varlığına katlanamadıklarını ifade ederler. Amerika karşıtı bu gruplar "Hiroşima" adlı resim sergisi düzenlerler. Sergide, atılan bombadan başı yanmış çocuklar ve bombanın yarattığı etkiden dolayı şekilsiz doğan bebekler resmedilmiştir. Bütün bu katliamların Amerikan emperyalizmi eseri olduğu vurgulanmıştır (Uzun, 2014, s.11).

1960'larda başta ABD olmak üzere diğer ülkelerde popüler kültür verileriyle ilgilenen dönemin egemen üslubu olan soyut Dışavurumculuktan uzaklaşan genç sanatçılar dikkat çekmeye başlamıştır. Gündelik yaşamın bir parçası olan tüketim nesnelere iki boyutlu yüzeylere aktarmışlardır. Dönem içerisinde çizgi romanlar, filmler, afişler, reklamlar esin kaynağı olmuştur. Claes Oldenburg gündelik nesnelere büyük boyutlarda heykellerini yaparak Roy Lichtenstein çizgi romanları noktacı tekniği ile büyütmüş James Rosenquist reklam görüntülerinin yakın ölçekte geniş yüzeylere aktarmış ve Andy Warhol'da fotoğraf imgelerini tuvale aktararak müdahalelerde bulunmuştur.

1968'de kitlelerin ve sanatçıların düşlerini ya da sanatsal erkini temsil eden 20. Yüzyıl ortalarında kurulmuş gündelik hayatta politik ve estetik bir devrimi amaçlayan Sitüasyonizm akımı faaliyetler göstermiş, farklı disiplinlerden sanatçılar birbirlerinden esinlenerek performanslar sergilemişlerdir. Söz konusu performanslar İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı'nın yaratmış olduğu travmaların, siyasi toplumsal dinamiklerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin beden ve eylem aracılığı ile sorunlaştırıldığı görülmektedir. Temel haklar ve özgürlükleri için sokaklara dökülen öğrenci ve işçilerin eylemleri duvar yazılarında ve afişlerde de keskin düşünce gücünü yansıtmıştır. Her yerde duvarlarda, sloganlarla donanmış "Hayal gücü İktidara", "Tutkulara Özgürlük", "Çalışmaya Son", "Bütün Ülkelerin İşçileri, Keyfinize Bakın", "Bırakın Yaşayalım", Marx'ı Tüketme, Yaşa", "Sanat öldü! Cesedini harcamayın" yazıları bir nevi toplumda siyasi farkındalık yaratmak üzere yapılan eylemlerle ifade eden avangard grupların kendini ifade etme şekliydi. Dönemin atmosferini afişleri ile yansıtan Sorbonne'daki sanat okulu öğrencileri tarafından oluşan kolektif atölye olan Atelier Populaire'de 1968 Paris'in işgal dalgasında eylemlere destek olan afiş atölyesi halkın alıştığı afişler yerine ilkel kurgulanmış afişler tasarlamışlardır. 1968 Kuşağı sanatçıların pek çok özgün yanlarının yanı sıra sanatın gelişmesi ve gelecekte Resim sanatında 1870'lerde başlayan perspektif kullanımıyla gerçekçi bir mekan kurma isteği, 1930'ların modernizmiyle yerini konstrüktif bir mekana bırakmış 1968 Kuşağı'yla bu konstrüksiyon anlayışı tamamen terkedilerek, Türkiye'de özellikle Mehmet Gülerüz, Alaettin Aksoy, ve Utku Varlık'ın yapıtlarında mekan, konunun öznelliğini güçlendiren gerçek dışı ve tanımlanamaz bir nitelik kazanmıştır. 1960'lı yıllar tüm dünyada 2. Dünya Savaşı sonrasında bir rahatlama ve gelişme dönemi

olarak nitelenmektedir. Türkiye’de de 1961 Anayasası’nın sağladığı olanaklar çerçevesinde, özellikle gençler üzerinde önemli etkiler yaratacak olan bir dönem başlamıştır. Bu dönem Cumhuriyet’in kültür tarihinin atılımcı dönemlerinden biridir. 1968 yılı dünyada olduğu kadar Türkiye’de de siyasetten kültür yaşamına kadar her alanda derin izler bırakmış bir uyanış ve değişim dönemi olmuştur. Cemal Tollu, Bedir Rahmi Eyüboğlu, Zeki Faik İzer, Sabri Berkel ve Neşet Günal gibi Cumhuriyet dönemi resminin önemli temsilcilerininin 1960-1968 yılları arasında Güzel Sanatlar Akademisi’nden mezun olduktan sonra Fransa’ya 1416 sayılı yasa uyarınca devlet bursuyla Paris’e gönderilen ve Akademi’ye dönen son sanatçı gruplarından biri olma özelliğini de taşımaktadır (Germaner, 2013, s. 51).

18. yüzyılın sonlarına doğru Aydınlanma çağı ile birlikte devlet düzeni de değişmeye başlamış, geleneksel bir biçimde inşa edilen devlet düzeni kökten değişime uğramıştır. Aydınlanma ile özgürlük, birlik, bölünmezlik, eşitlik ve kardeşlik fikirleri insanların duygularını harekete geçirmiştir. 14 Temmuz 1789’da Bastille Hapishanesi isyancı halk tarafından ele geçirilerek mahkûmlar serbest bırakılmıştır. Günümüzde de kutlanan Fransa için büyük öneme sahip Bastille baskını, 6 Temmuz 1880’de Fransa ulusal resmi bayramı olarak yasalaşmıştır. Aristokrasinin çökmesine varan süreçte önemli rol oynayan romantizmin öncülerinden biri kabul edilen ressam Delacroix’in payı da büyük olmuştur. Çünkü sistemin olumsuz hikâyesini tuvallerine aktarmaktan çekinmiyordu. Bu döneme rastlayan Fransız Devrimi’nin kahramanı olan Napolyon’un İspanya’da yaptığı katliamı, İspanyol ressam Goya tarafından resmedilmiştir. Goya, 2 Mayıs ve 3 Mayıs 1808 Madrid halk ayaklanmasını 1814’te tuvale aktarmaya başladığı iki yapıtında insanın düş gücünün yüceliğini, acılarını en yüce duyguyla etkili bir biçimde dile getirmiştir, sanat okullarında verilecek eğitim için Batı’ya yönelen son temsilcileri de olmuşlardır (Gök, 2017, s.48).

Romantizmde biçimci düşüncenin fotoğraf sanatına etkisi de önemli bir konu olmuştur. Var olan duyguların aşırılığı, dramatik ışık kullanımı, yalınlık, sadelik şiirsellik gibi unsurlar, fotoğraf sanatında da kendini göstermiştir.

Fotoğrafla başlayarak, sinemayla gelişen bu görsel dönüşüm, farklı bir toplumsal yaşamı da beraberinde getirmiştir. Nesnelere görüntüye dönüşmüştür. Görüntüler çoğaltılarak kitlelere yayılmıştır. Görüntü, üretilen ve tüketilen bir meta olmuştur (Kılıç, 2008, s.11).

Fotoğraf, okul ve bürokratik işlemlerdeki zorunluluğu dışında aile albümleriyle en küçük birime kadar girmiştir. Önemli gün ve toplantılar, tatil günleri, özel yaşamın sünnet, evlilik gibi durakları fotoğrafla canlandırılması beklenen anılar olmuştur. “İstanbul hatırası” çekilen şipşakçılar, panayırılarda çeşitli kostümlerle Eski Amerikan başkanı Ronald Reagan gibi ünlüleriyle fotoğraf çekirme fırsatları, insanın biricikliğini belgeleme arzusunun aldığı çeşitli biçimlerden kaynaklanmıştır (Emiroğlu, 2012, s.643).

İstanbul’da uzun süreli ilk fotoğraf stüdyosu Kırım Savaşı için gelen Alman kimyager Rabach tarafından 1856’da açılmıştır. Rabach’ın stüdyosunda yetişen Ermeni kardeşler stüdyoyu devralarak “Abdullah Biraderler” adıyla çalışmaya başlamış ve Türk fotoğrafçılığının ilk halkasını oluşturmuşlardır. Viyana ve Paris’te sergiler açan, ödüller kazanan kardeşler, Abdülhamid’den destek görür, “ressam-ı hazret-i şehriyari” unvanı ile saray fotoğrafçılığına seçilirler. Başta Phebus Efendi, Sebah- Joaillier stüdyoları olmak üzere, 1900’lere doğru İstanbul’da Levanten ve gayrimüslimlerin açtığı stüdyolar çoğalır. Müslümanların açtığı bilinen ilk stüdyo, Girit’teki Hanya’da Salih ve Baha Bediz beylerin 1905’te açtığı fotoğrafhanedir. Bu yıllarda fotoğraf çekirme merakı üst sınıflar ve özellikle subaylar arasında yayılmıştır. 1930’larda dünya fotoğrafçılığında yeni gerçekçilik akımının, kübizm, fütürizm, Dadaizm’in etkileri görülmüş ve fotoğrafta simgeci, soyut ve gerçeküstü çalışmalar başlamıştır. 1956’da çıkmaya başlayan Hayat dergisi ile başlayan süreçle basında fotoğrafa verilen önem artmıştır. Ekonomideki canlanma ve çeşitlenmeyle reklamcılık ve tanıtıma yönelik çalışmalar çoğalmıştır (Emiroğlu, 2012, s.646).

1960’larda endüstrinin gelişmesiyle birlikte, duygusal ve dramatik ışık koşulları ticari ve sanayi fotoğrafçılığında kullanılmıştır. Avrupa’da “yeni objektiflik” akımı Amerika’da photo secession’un gelişmesi romantizmin gerilmesine sebep olan nedenler arasında sayılmıştır. 1960’a kadar romantizm kendini korumaya çalışmışsa da gelişen teknolojik gelişmeye paralel olarak değişen fotoğraf, yeniçağa göre biçimlenme göstermiştir (Kanburoğlu, 2007, s.394).

Dönemin önemli magazin dergileri olan Ses ve Hayat’ın kapaklarına baktığımızda da bugününün magazin dergilerinden pek bir farkı olmadığını aslında günümüz dergilerine örnek olduğu ve bu örnek olma

durumunun devam ettiğini görmekteyiz. Bir ya da iki çarpıcı başlığın yer aldığı Ses ve Hayat kapaklarında genel olarak dönemin kadın sanatçılarının görsellikleriyle kapakları süslediği görülmektedir. Bu noktada “modern” kadın algısının kendine ve vücuduna güvenen bir imajla verildiği de alt metin olarak okunabilir. Dergi kapaklarında yer alan erkek sanatçıların da yine dönemin ses getiren ve sevilen kişilerinden olduğu görülüyor. Dergilerin kapağında yer alan sanatçıların özel hayatları, sanat yaşamları ve gündeme dair görüşlerinin yer aldığı çarpıcı röportajlara da dergilerin iç sayfalarında yer verilmektedir. Ses’te dikkat çeken diğer bir taraf ise görselliğin bolca kullanıldığı dergide, metinlerin de uzun olmasıdır. Bu noktada günümüz magazin dergileri ve gazetelerde yer alan magazin sayfalarından farklı olduğu söylenebilir. Dönemin teknolojik yapısına uygun şekilde sanatçıların telefon ile sevenleriyle sohbet etmesi, sorularını cevaplaması bölümleri de dergide önemli bir yer olmuştur. Ayrıca “Gece Yarısının Ötesi” isimli bölümlerde sinema dünyasından ön plana çıkan sanatçıların seksi pozlar vererek kadının cinsel obje olarak kullanılmış olduğu da göze çarpıyor (Kar, 2019, s.345).

1960’lar dönemin her sanat alanına bakıldığında güncel politik duruş ön planda olmuştur. Kendini gösteren ve halkın sesi olan tiyatro da bunların arasında topluma ayna olmuştur.

Merkezi Ankara’da olan Devlet Tiyatroları bugün altı ilde yerleşik sahneleri olan, ayrıca birçok illere de periyodik turneler düzenleyen büyük bir sanat kurumudur. Devlet Tiyatrosu’nun kuruluşu iki aşamadan geçmiştir. Birinci aşama 1941 yılında düzenli olarak verilmeye başlanan temsiller 1949 yılına kadar “Tatbikat Sahnesi” dönemi olarak isimlendirilir. Bu dönem 1941-47 yılları arasında hem Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü Başkanı, hem de Tatbikat Sahnesi başyönetmeni Carl Ebert’in hoca ve rejisör olarak damgasını taşır. 1949 yılında Devlet Tiyatrolarının kuruluş kanunu çıkmıştır. Tatbikat Sahnesi ismi yerine Devlet Tiyatro ve Operası Genel Müdürlüğü ismini almıştır. İlk genel müdür, ünlü tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul’dur. İstanbul’da ise, Şehir Tiyatrolarının bulunması nedeniyle, yerleşik sahne açılması 1970’li yıllarda olmuştur. Yine 1970’de çıkan kanunlarla Devlet Tiyatroları ve Operası birbirinden ayrılmıştır (Katoğlu, 2008, s.465).

Dünyada özellikle toplum eleştirisi yapan Kabare tiyatrosu; Fransa’da 1800’lü yıllarda tulat şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizde ise Haldun Taner’in öncülüğünde 1967 yılında kurulan Devekuşu kabare tiyatrosu da günlük yaşamda politik, ekonomik olayları konu eden gündelik yaşamı aydınlatıcı ve acı dille anlatan önemli bir tiyatro türüdür. Kabare kelimesi de Fransızca meyhane anlamına gelen “Cabaret”den türemiştir. Kabare; Fransız Direniş Hareketi içinde müzik ve dansında içinde olduğu şansonlar olarak önem kazanmıştır.

Edebiyat her dönemde olduğu gibi keskin kalem şeklinde önemli bir ideolojik silah olmuştur. Dünyada romantizm ile başlayan batılılaşma hareketleri doğrultusunda Victor Hugo, Alexandre Dumas, Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller gibi yazarlar edebi anlamda izler bırakmışlardır. 68 kuşağı için Jean Paul Sartre, Franz Kafka, Immanuel Kant, Heinrich Heine, Albert Camus, Jean Baudrillard gibi yazarların kitapları kültürel anlamda vazgeçilmez olmuşlardır. Roland Barthes; edebiyatı “Yaşamın anlamını öğrenmeden yaşamaya başlamayacağım” diyerek yaşamın ve hayatın ta kendisi olduğunu dile getirmiştir. Türkiye’de toplumu değiştirenlerde kör, bilinçsiz çoğunluklar değilmiş tam tersi örgütlü ve bilinçli azınlıklar olmuşlardır. Özellikle 68 kuşağı gençliğinin kahramanları olan Nazim Hikmet, Kemal Tahir, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Oğuz Atay gibi yazarların büyük çoğunluğu siyasal gruplar arasında bulunmuş eylemlere katılmış ya da kuşağın düşüncelerine romantik bir yakınlık duymuşlardır. Yaşamlarını öyküleştirdikleri roman kişileri de çoğunlukla çevreleriyle uyumsuz, yalnızlık çeken, isyankâr sıra dışı kişilerdir. Söylemleri yerleşik düzene karşı çıkmış sınıf çatışmalarını ön plana çıkarmışlardır. Toplumdaki direnme gücünü ayakta tutmuşlardır.

4. SONUÇ

Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan sivil haklar mücadelesi olarak bilinen 1968 yılı etkileri birçok farklı coğrafyaya yayılmıştır. O dönemin radikal gençleri burjuva hayat tarzı ile alay ederken, alt toplum kültürlerini anlamaya yönelik eğilimlerde bulunmuşlardır. 1960’lı yıllarda kapitalist rüzgâr toplumlara tüketici bireyler oluşturma yönünde eserken, Amerikan hayat tarzı diğer ülkelerde imrendirilmeye çalışılmıştır. Kısa zamanda Amerika kültür ve toplum modeli popülerlik elde ederken; Vietnam’da başlayan emperyalist savaşla birlikte hızla saygınlığını kaybetmeye başlamıştır. Bu dengenin bozulmasıyla ortaya çıkan; Vietnam ve ırkçı hareket karşıtlığını destekleyen “Hippi”

oluşumları, gençlerin kültürel anti-kapitalist protestoları ile Avrupa'nın diğer büyük kentlerinde de desteklenmiştir. Öğrenciler tarafından devralınan bu siyasi yaklaşım küresel bir isyana dönüşürken; eğitim, cinsiyet eşitliği, cinsel özgürlük gibi söylemlerle büyüyen öğrenci hareketleriyle ülke sınırlarını aşmıştır. 1968 olaylarını yaşayan 47'li gençler yaşadıkları değişim olaylarını ve başkaldırıları bir sonraki kuşağa doğru aktarabilme adına filmlere konu edip, edebiyat, müzik, resim gibi sanatın birçok alanında duygularını aktarırken; Türkiye'de toplumsal tarihin özgürlüğü adına yaşanan olaylar siyasi bir mücadeleye dönüşmüş ve devlet-öğrenci çatışmaları ile karşı karşıya kalınmıştır.

Hiçbir şey sebepsiz değildir; dünya ile birlikte yaşamak ve geçmişten bugüne akımların etkilerini, olayların bu denli geniş kitlelere ve coğrafyalara yayılmasındaki sebeplerini, birikimlerin kaynaklarını unutmamak gereklidir. 1968 kuşağı olayları yaşarken; körü körüne bağlanmadıklarını, araştırmacı, tartışmacı, yeniliklere açık fikirleri ile sanat ile edebiyat ile davalarını savundukları bilinmektedir. Avrupa'da yaşanan öğrenci hareketleri Türkiye'de de etkisini güçlü şekilde hissettirirken; olayların temeli aynı olmakla birlikte yaşanma şekillerinin farklı olduğu açıktır. Fransa ve İtalya'da sokak eylemlerinde sanatı içine alan ve grafitiler çizerek duygularını ifade eden bir öğrenci topluluğu varken; Türkiye'deki sokak olayları daha sancılı ve şiddetli geçmiştir. Bu olaylar, sorunlara çözüm bulan bir noktada birleşmeye zincir haline dönüşmüş ve 1960 ihtilali ile başlayan süreçte, aslında gençlerin ideallerindeki gibi sanatla, özgürlükle, eşitlikle çözüm bulamayarak ve bu olayların yaşandığı geniş coğrafyada tek örnek olarak idama mahkûm edilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKSAKAL, H. (2015). *Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri*. 1. Basım, İstanbul: Alfa.
- ALPAY, Ş. (1988). 68 Kuşağı Üzerine Bir Deneme. *Toplum ve Bilim*, 41, 167-185.
- ALTINTAŞ, E. M. (2012). Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24),31-54.
- BAHAR, H. İ. (2005). *Sosyoloji*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu USAK Yayınları: 9. Sosyoloji Serisi:1. Ankara
- BAYKAM, B. (1998). *68 Yıllar Eylemciler*. İstanbul: İmge.
- BELGE, M. (1988). 68 ve Sonrasında Sol Hareket. *Toplum ve Bilim*, 41, 153-166.
- CLAUDON, F. (1988). *Romantizm Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi
- ÇUBUKÇU, A. (1993). *Bizim '68*. İstanbul: Evrensel.
- DRAPER, H. (1977). Karl Marx's Theory of Revolution Vol. 2. New York: Monthly Review.
- EMİROĞLU, K. (2012). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- ERSANLI, B. (1988). *1968-1988: Yirmi Yılın Tadı*. İstanbul: Birikim.
- ERUS, Ç.Z. (2015). *Genç Sinema ve Devrimci Sinema Hareketleri*. İstanbul: Es.
- FRASER, R. (1988). *İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı*. İstanbul: Belge.
- GERÇEK GAZETESİ (6 Haziran 2018). *Türkiye 1968'i Başlıyor: Boykot, İşgal, Komiteler, Konseyler*. Erişim adresi: <https://gercekgazetesi.net/teori-tarih/turkiye-1968i-basliyor-boykot-iskal-komiteler-konseylar>
- GERMANER, S. (1996). *1960 Sonrası Sanat*. İstanbul: Kabalcı.
- GÖK, K. (2017). Romantizm ve Romantizm Akımının Fotoğraf Sanatına Etkisi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2),41-72.
- GÜZEL, M. Ş. (2010). *Mayıs '68*. İstanbul: Kibele.
- HAUSER, A. (1984). *Sanatın Toplumsal Tarihi Rokoko, Klasisizm, Romantizm, Naturalizm, Empresyonizm ve Film Çağı*. İstanbul: Remzi.
- HÖKE, E. (1989). *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*. İstanbul: Simge.

- İSKENDER, K. (09.1991). *Klasisizmin Post-Modern Dönemi ve Post-Modernizmin Klasisizmi Sanat Çevresi*. Sayı: 155.
- KADIOĞLU, M. (1991). Hümanizm. *Sosyoloji Konferansları*, (23), 157-165.
- KANBUROĞLU, Ö. (2007). *A'dan Z'ye Kadar Fotoğraf*. İstanbul: Say
- KAR, A. T. (2019). *Türkiye'de Basından Medyaya Değişim, Dönüşüm ve Modernleşme*. Konya: Çizgi.
- KATOĞLU, M. (1997). *Türk Tarihi 4 – Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem.
- KERİMOĞLU, N. (2016). *Felsefenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Kamer.
- KILIÇ, L. (2008). *Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi*. Ankara: Dost.
- KULA, B.O. (2010). *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı I*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- LUKES, S. (1995). *Bireycilik*. Ankara: Ark.
- LÜKÜSLÜ, D. (2015). *Türkiye'nin 68'i: Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi*. Ankara: Dipnot.
- ÖNGEN, T. (1994). *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi / Günümüzde İşçi Sınıfı*. İstanbul: Alan.
- ÖZTÜRK, Ş. (2012). *Klasik Sosyoloji, Sosyolojiye Giriş - Sosyolojinin Temel Tartışmaları*. Ankara: Detay.
- POPOV, S.İ. (1979). *Sosyalizm ve Hümanizm*. İstanbul: Sorun.
- RYAN, M. ve KELLNER, D. (2016). *Politik Sinema*. İstanbul: Ayrıntı.
- SCIASCIA, L. (2016). *Aldo Moro Vakası*. İstanbul: Yapı Kredi.
- SEGAL, L. (1988). Aileyi Parçalayacak mıyız? 1960'lara Bir Bakış. *Toplum ve Bilim*, 41, 61-84.
- TALUY YÜCE, N. (2002). Polonya Edebiyatında Aydınlanma-Romantizm-Realizm. Ankara: Kültür Bakanlığı Türk Tarih Kurumu.
- TEMPO DERGİSİ (1998). *Türkiye 68, 30 yıl Sonra 68 (Gerçekçi Ol İmkansız İste)*. Hürgüç Gazetecilik A.Ş. İstanbul: Hürriyet Medya.
- TOPUZ, H. (2008). *Paris '68: Bir Devrim Denemesi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- UZUN, A. (2014). *1950 Sonrası Toplumsal Olayların Sanata Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Erzurum.
- WATT, I. (2014). *Modern Bireyciliğin Mitleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- YILMAZ, E. (2009). *68 ve Sinema*. İstanbul: Hayalet Kitaplığı.